

Голові разової спеціалізованої вченої
ради з присудження ступеня доктора
філософії
у Кам'янець-Подільському
національному університеті
імені Івана Огієнка
доктору педагогічних наук, професору
Бахмат Наталії Валеріївни

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,
завідувача-професора кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Боряк Оксани Володимирівни

на дисертаційну роботу **Матвійчук Ірини Ігорівни**
«Особливості використання робочого зошита з географії як засобу корекції
розвитку старшокласників з інтелектуальними порушеннями»,
подану до захисту у спеціалізовану вчену раду
у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка»
за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта»

Освітній процес в Україні сьогодні вимагає адаптації та модифікації навчального матеріалу з урахуванням реалій сьогодення, які склалися в нашій державі і, безумовно, впливають на його організацію та здійснення. Навчання старшокласників із інтелектуальними порушеннями включає в себе корекційно-розвивальну складову, яка враховує комплекс заходів для виправлення/послаблення порушень розвитку. Таким чином, зміст навчальних програм з різних предметів стає інструментом для проведення цієї роботи.

Уроки географії відіграють певну роль у всебічному розвитку учнів із інтелектуальними порушеннями та їх вихованні. Дослідження можливостей корекційної складової навчального процесу саме на цих уроках залишається актуальним і сьогодні. Науково-методичне забезпечення географічної освіти постійно оновлюється, оновлюються навчальні програми, підручники, що вимагає осучаснення навчальних засобів, удосконалення методики викладання.

Актуальність теми дисертаційної роботи. Актуальність проблеми удосконалення освітнього процесу на уроках географії в спеціальних

умови використання робочого зошита з географії для СЗЗСО; доведено корекційний вплив робочого зошита на розумові операції старшокласників з інтелектуальними порушеннями; доведена доцільність використання робочого зошита під час дистанційного навчання та самостійної роботи учнів; розроблено та апробовано комплекс інтерактивних вправ з географії, QR-кодів у відеохостинги, спрямовані на підвищення мотивації учнів з інтелектуальними порушеннями до навчальної діяльності; *уточнено* зв'язок між якістю забезпечення процесу вивчення географії, рівнем професійної підготовки вчителів, доцільністю добору методів, засобів, прийомів роботи з учнями в умовах СЗЗСО при викладанні географії; виявлено рівень розуміння батьками важливості вивчення географії та їхньої ролі в освітньому процесі; *подальшого розвитку* набуло використання друкованих та інформаційно-комунікативних засобів навчання на уроках географії зі старшокласниками з інтелектуальними порушеннями.

Практична значущість отриманих узагальнених результатів дисертаційної роботи вказує на те, що подані методики вивчення особливостей розумових операцій старшокласників із інтелектуальними порушеннями на уроках географії можуть бути впроваджені під час психолого-педагогічного вивчення цієї категорії дітей не лише у спеціальних закладах загальної середньої освіти (СЗЗСО), але й у ЗЗСО з інклюзивною формою навчання. Отримані кількісні та якісні результати наукового дослідження можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях. Методику використання робочого зошита з географії як засобу корекції розвитку старшокласників з інтелектуальними порушеннями може бути застосовано під час підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта (016.02 Олігофренопедагогіка) в межах освітніх компонентів спеціальних методик дисциплін природничо-географічного циклу.

Повнота викладу матеріалу дисертації в наукових публікаціях. Самостійність дисертаційного дослідження підтверджується позитивним результатом перевірки на плагіат. Апробація результатів дослідження відбувалася під час виступів на міжнародних, всеукраїнських та університетських науково-практичних конференціях, наукових та науково-практичних семінарах різного рівня. Наукові положення, результати проведеного дослідження та аргументовані висновки авторка опублікувала в 23 публікаціях, з них 22 – одноосібні, зокрема, 7 – у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України. Кількість, обсяг та

зкладах загальної середньої освіти (далі – СЗЗСО) обумовлена корекційною спрямованістю цих уроків і великим потенціалом щодо розвитку пізнавальних можливостей школярів із інтелектуальними порушеннями. Знання учнів про навколишнє природне середовище, його взаємозв'язок з діяльністю людини тісно пов'язані з формуванням знань про Україну, інші країни та народи світу. Все це разом сприяє вирішенню завдань інтеграції зазначеної категорії школярів у сучасне суспільство.

Дисертаційна робота розкриває проблему оновлення змісту навчального матеріалу, удосконалення засобів навчання. Саме пошук, обґрунтування, впровадження та експериментальна перевірка ефективності використання робочого зошита з географії, як засобу корекції розвитку старшокласників із інтелектуальними порушеннями, є результатом цієї дисертаційної роботи. У межах проведеного дослідження дисертанткою зроблено ґрунтовний аналіз теоретичних науково-інформаційних джерел з проблеми розвитку розумових операцій в учнів у процесі їхнього навчання; визначено особливості розумових операцій зазначеної категорії школярів; обґрунтовано корекційні можливості уроків географії для розвитку розумових операцій в учнів з інтелектуальними порушеннями; розроблено методику дослідження рівня розвитку розумових операцій у старшокласників з нормотиповим та порушеним розвитком, їхньої мотивації до вивчення географії; визначено роль батьків та вчителів у розвитку розумових операцій у старшокласників з інтелектуальними порушеннями під час вивчення географії з урахуванням вимог сьогодення (дистанційна форма, застосування технічних засобів навчання тощо); розроблено та апробовано зміст та методику впровадження робочого зошита з географії для учнів 9-х класу спеціальної школи; доведено її ефективність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах колективної теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти. Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 9 від 25 жовтня 2018 року).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що: *уперше* досліджено рівень розвитку певних розумових операцій в учнів з інтелектуальними порушеннями на географічному матеріалі; розроблено, обґрунтовано та апробовано зміст і методику впровадження робочого зошита з географії для зазначеної категорії учнів в освітній процес з метою корекції та розвитку розумових операцій; розроблено та апробовано

зміст опублікованих праць відповідають вимогам МОН України щодо висвітлення основних положень дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Результати перевірки дисертаційної роботи та публікацій свідчать про відсутність ознак академічного плагіату, фабрикації та фальсифікацій. Порушення академічної доброчесності у дисертаційній роботі відсутні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Глибина та повнота обґрунтованості та достовірності результатів наукової праці І. І. Матвійчук подана при описі використаних методів дослідження, зокрема теоретичних: аналіз, порівняння, узагальнення та синтез загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з метою дослідження стану розвитку розумових операцій у старшокласників з інтелектуальними порушеннями, зіставлення одержаних результатів; емпіричних: спостереження, аналіз документації педагогів спеціальних закладів загальної середньої освіти і загальноосвітніх закладів з метою встановлення фахової компетентності, анкетування батьків та учителів з метою розуміння ними значущості використання друкованих засобів навчання як засобу розвитку розумових операцій, констатувальний і формувальний експерименти для визначення рівня розвитку розумових операцій та перевірки корекційного впливу використання друкованого робочого зошита з географії в освітньому процесі; статистичні: кількісний і якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення; методи математичної статистики (t-критерій Стьюдента).

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення.

Дисертаційне дослідження І. І. Матвійчук є цілісним, логічно структурованим. Дисертанткою науково грамотно та аргументовано сформульовано науковий апарат. Використані в роботі теоретичні, емпіричні та статистичні методи відповідають завданням кожного етапу наукового пошуку.

Необхідно відзначити ретельно розроблену структуру дисертаційної роботи, яка відрізняється логічною послідовністю, змістовністю як на рівні дослідження в цілому, так і в середині кожного розділу.

Теоретично вагомим є матеріал першого розділу – «Теоретичні підвалини вивчення розвитку розумових операцій в учнів з інтелектуальними порушеннями», де схарактеризовано розумовий розвиток школярів як

пріоритетне завдання Нової української школи. Визначено та обґрунтовано особливості розумових операцій учнів із інтелектуальними порушеннями та їх корекція в процесі навчання. Виявлено та доведено корекційні можливості уроків географії у розвитку розумових операцій в учнів з інтелектуальними порушеннями.

Позитивно оцінено другий розділ роботи «Дослідження рівня розвитку розумових операцій в старшокласників з інтелектуальними порушеннями», у межах якого дисертанткою розроблено, обґрунтовано методику вивчення рівня розвитку розумових операцій у обраної категорії старшокласників; репрезентовано якісний та кількісний аналіз результатів її впровадження. Авторкою з'ясовано, що в учнів з інтелектуальними порушеннями переважає низький рівень розвитку розумових операцій (15,9% – 23,3%). Окрім цього проаналізовано результати анкетування батьків та педагогічну документацію вчителів географії.

Беззаперечно, на увагу заслуговує третій розділ дисертаційного дослідження «Робочий зошит з географії як засіб навчання та корекції розумового розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями», в якому висвітлено організацію та зміст формувального етапу дослідження. Презентовано методику використання робочого зошита з географії; проаналізовано результати формувального етапу дослідження.

На особливу увагу заслуговують додатки з прикладами завдань з робочого зошита з географії для 9 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти з покликаннями на інтерактивні вправи, QR-кодами у відеохостинги, практичними завданнями для робіт з контурними картами та навчальними атласами.

Дисертаційну роботу виконано в науковому стилі. Тексту рукопису притаманна цілісність і логічна послідовність. Рецензована робота свідчить про високий рівень теоретичної та наукової підготовки дисертантки, наявний практичний досвід. Робота характеризується достатнім рівнем обґрунтованості наукових положень і висновків.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Даючи високий рівень оцінки дисертаційному дослідженню, не заперечуючи його самостійність та унікальність, ми хочемо окреслити деякі дискусійні положення та пропозиції, які було побачено у процесі аналізу дисертаційного дослідження та потребують від автора деякої конкретизації та роз'яснення.

1. Як відомо, розумові операції ґрунтуються на операційних компонентах мислення (дослідження радянських – Л. Виготський, Д. Ельконін, С. Рубінштейн та ін., та вітчизняних – Т. Лисянська,

С. Максименко, О. Скрипченко та ін.). Чому, в межах дослідження, визначені тільки такі мисленнєві операції як: аналіз і синтез, узагальнення й абстрагування, при цьому не вивчалися операції порівняння, конкретизації та класифікації?

2. У розділі 2 дисертаційної роботи, п. 2.1 представлено методика вивчення рівнів розвитку розумових операцій (С. 79-93). Чи враховувався рівень мовленнєвого розвитку, супутні порушення мовлення школярів із інтелектуальними порушеннями, залученими до констатувального етапу дослідження. Оскільки завдання, які запропоновані в аспекті виявлення рівня розвитку процесів аналізу та синтезу (методика «Анаграми», С. 80-81), порівняння (методика «Протилежності», С. 81-83) та інші запропоновані методики передбачають певний рівень сформованості процесів читання і письма і, безумовно, впливають на час виконання завдання.

3. З метою кращого сприймання результатів констатувального етапу дослідження доцільним, на нашу думку, було поділити п.2.2 «Результати констатувального експерименту» на п.2.2.1 – аналіз результатів виявлення рівнів розвитку розумових операцій у школярів із інтелектуальними порушеннями та п. 2.2.2 – аналіз результатів опрацювання педагогічної документації та анкетування вчителів та батьків.

4. На С. 101 дисертаційного дослідження, авторка висвітлює недолік роботи вчителя географії пов'язані з правильністю ведення документації, зокрема, відсутністю показника спрямованості корекційно-розвивальної роботи в календарно-тематичному плані вчителя. Більш детального обґрунтування потребує доцільність цього елементу в КТП вчителя, оскільки він чітко зазначений і виписаний в Програмі з географії для дітей із інтелектуальними порушеннями в межах кожної теми (розділу). Чи доцільним є «переобтяження» вчителя-предметника додатковою діяльністю.

5. Згідно з вступною частиною дисертаційного дослідження завданням № 2 є «Визначити особливості розумових операцій учнів з інтелектуальними порушеннями». На нашу думку, більш докладніше у загальних висновках потрібно було висвітлити результати за цим завданням.

Загальний висновок та оцінка дисертації. На основі вивчення поданого дисертаційного дослідження Матвійчук Ірини Ігорівни на тему «Особливості використання робочого зошита з географії як засобу корекції розвитку старшокласників з інтелектуальними порушеннями», можливо зробити висновок про те, що воно є актуальним, завершеним, самостійним, що має вагоме теоретичне та практичне значення для розвитку спеціальної освіти, заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам Порядку

присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Матвійчук Ірина Ігорівна, – заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач-професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Оксана БОРЯК

